

ОСОБЛИВОСТІ СТИМУЛЮВАННЯ СТУДЕНТІВ ДО НАБУТТЯ СУБ'ЄКТНОГО ДОСВІДУ В ХОДІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

У статті розкриваються особливості стимулювання особистості студента до саморозвитку і набуття суб'єктного досвіду до майбутньої професійно-педагогічної діяльності в ході проходження педагогічної практики в університеті. Досліджується система самоконтролю та саморефлексії, яка охоплює всі етапи діяльності студентів в період проходження педагогічної практики, починаючи з цілепокладання, проведення поточного контролю власної діяльності і кінцевого результату педагогічної діяльності.

Ключові слова: суб'єктний досвід студента, педагогічна практика, система самоконтролю, саморефлексія.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку системи вищої освіти виникла необхідність унесенні суттєвих змін до професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів. Особливо важливого значення набуває вдосконалення системи організації та проведення педагогічної практики, а саме: оновлення змісту педагогічної практики відповідно до заважень студентів-практикантів та методистів; моделювання її з урахуванням нових педагогічних підходів, зокрема, суб'єктно-діяльнісного, особистісно-орієнтованого та ін.; стимулювання студентів до саморозвитку, самовиховання та самоосвіти впродовж життя. Структура професійно-педагогічної підготовки студентів до майбутньої професії має складну і в той же час мобільну організацію, оскільки така підготовка повинна відповідати вимогам сучасності та постійному впливу соціальних змін в суспільстві на систему освіти.

Значне місце в професійно-педагогічній підготовці студентів займає педагогічна практика, яка спрямована на закріплення загальнотеоретичних знань, умінь та навичок, що були отримані в навчальному процесі в університеті, і набуття практичного суб'єктного досвіду у професійно-педагогічній діяльності. Очевидно, що правильно організована педагогічна практика є однією з педагогічних умов формування суб'єктності студентів до професійно-педагогічної діяльності в університеті.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню проблеми практичної підготовки студентів до професійно-педагогічної діяльності були присвячені наукові праці відомих науковців, таких, як О. Абдуліна, В. Андрущенко, С. Вітцицька, О. Горбунова, А. Деркач, Л. Дибков, О. Дубасенюк, М. Євтух, В. Жигірь, Е. Зеєр, Л. Кузьміна, В. Луговий, Е. Лузік, А. Осніцький, В. Сластьонін, В. Харламенко, А. Чернега та ін.

Нами було визначено, що стимулювання особистості студента до саморозвитку є педагогічною умовою формування суб'єктності студентів до професійно-педагогічної діяльності. Це можливо за умови, коли зовнішні впливи і дії викликають у студента переживання внутрішніх суперечностей між досягнутим і необхідним рівнем в оволодінні знаннями,

практичним уміньми і навичками, способами творчої діяльності. Такі умови сприяють формуванню потреб у студента до певного особистісного саморозвитку.

Мета статті полягає у визначенні особливостей стимулювання особистості студента до саморозвитку та до набуття суб'єктного досвіду у майбутній професійно-педагогічній діяльності в ході проходження педагогічної (виробничої) практики в університеті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковцями було доведено, що формування суб'єктності студентів передбачає особистісний саморозвиток студента в період навчання в університеті, який залежить від рівня самостійного засвоєння знань, що ґрунтуються на суб'єктному досвіді. Для нас важливою є думка вітчизняного науковця М. Євтуха, який вважає, що „якщо знання формується викладачем за допомогою вміло поставлених запитань, воно усвідомлюється суб'єктом навчання як самостійно здобуте і стає особистісно-орієнтованим, ціннісним продуктом” [2, с. 30]. Повнота та глибина засвоєння знань, що сприяють особистісному саморозвитку студентів, залежать від рівня пізнавальної і розумової активності студентів. Забезпечення даних властивостей знань можливе через індивідуалізацію навчального процесу, створення умов для самостійної аудиторної та позааудиторної роботи.

Очевидно, що система контролю повинна враховувати будь-яке проявлення суб'єктності студентів, яка пов'язана із самостійним придбанням знань, умінь, суб'єктного досвіду навчання та інших показників, що формують суб'єктність студентів до професійно-педагогічної діяльності, – участь у науковій роботі кафедри; написання реферату, наукової роботи; участі у наукових конкурсах; виступ з доповіддю на науковій студентській конференції; створення власного студентського портфоліо тощо.

Такий особистісний саморозвиток студента сприяє формуванню рефлексивних вмінь, тобто вмінь самоконтролю, він призначений для самооцінювання студентами ефективності власної навчальної діяльності з конкретної дисципліни.

Інша педагогічна умова, яку було визначено в контексті формування суб'єктності студентів до

професійно-педагогічної діяльності, – це набуття практичного суб'єктного досвіду студентів в ході проходження педагогічної (виробничої) практики.

Здебільшого формування суб'єктності студента до професійно-педагогічної діяльності розпочинається після того, як студент досконало ознайомиться із педагогічною професією, із вимогами, які стають подальшими орієнтирами у його професійно-педагогічній діяльності. Цей етап підготовчий, він передбачає утвердження суб'єктної позиції студента.

Далі, на другому етапі відбувається планування стратегії змін власних особистісних якостей на основі наявності суб'єктності у студента. І, насамкінець, етап реальних змін своїх якостей передбачає набуття студентом суб'єктного досвіду у професійно-педагогічній діяльності, який актуалізується під час виробничої практики. Якщо не відбувається усвідомлення студентом у достатній мірі цього процесу, то суб'єктність не набуває дієвого характеру.

В період навчання в університеті студенти отримують певні знання про методи та технології навчання й виховання учнів в системі психолого-педагогічних та методичних дисциплін. Потенційні можливості студентів для практичної реалізації суб'єктності студентів до професійно-педагогічної діяльності та практичні умови для конкретного використання суб'єктності студентів пропонуються в період проходження педагогічної (виробничої) практики.

З досвіду організації педагогічної практики в університеті можна окремо виділити той факт, що методисти не приділяють достатньої уваги навчанню студентів визначенню та вирішенню виховних та розвиваючих завдань, вважаючи це функцією викладачів кафедри педагогіки. Викладачі кафедри педагогіки в силу організаційних умов своєї роботи не можуть повноцінно забезпечити студентів практичними рекомендаціями. Тому студенти мають в більшості проходити самостійно педагогічну практику.

Звісно, зміст педагогічної практики має функціональний характер і спрямований на отримання студентами суб'єктно-практичного досвіду педагогічної діяльності. На третьому курсі студенти проходять безперервну (пасивну) педагогічну практику і на передвипускних та випускних курсах – виробничу (активну) педагогічну практику, яка передбачає впровадження комплексного підходу до навчально-виховного процесу в сучасній школі. Саме комплексний підхід забезпечує єдність навчальної та виховної діяльності майбутнього вчителя.

Дослідження проходження педагогічної (виробничої) практики студентами доводять факт значного зниження ступені задоволеності, оскільки студенти в період навчання в університеті мізерно включені в реальний педагогічний процес. Більш того, в ході опитування студенти зазначають великий обсяг звітної документації з проходження

педагогічної практики, яку вони повинні представити методистам. Нами було проведено дослідження ступеня зайнятості студентів в ході проходження педагогічної (виробничої) практики. Результати опитування свідчать про значне збільшення об'єму роботи студентів-випускників на заключному етапі їх підготовки. Розподіл часу на окремі види професійно-педагогічної діяльності вкрай необхідний, оскільки відбувається інтенсивний процес їх професійно-педагогічного становлення. Разом із тим незначний об'єм самостійної роботи студентів, позакласна робота більшості студентів зводиться до проведення окремого позакласного заходу.

Важливим показником рівня суб'єктності студентів до професійно-педагогічної діяльності є їх відношення до педагогічного саморозвитку. В ході анкетування нами також було досліджено і визначено рівень інтересу вчителів і студентів старших курсів до педагогічної та методичної літератури. Основними показниками було визначення кола періодичних педагогічних видань, які активно використовують студенти і викладачі в процесі педагогічної діяльності, ступінь регулярності та коло педагогічних проблем, що цікавлять вчителів та студентів. За результатами дослідження спостерігається збільшення кількості вчителів, які читають тільки методичну літературу та літературу про впровадження інноваційних комунікаційних технологій в навчально-виховний процес в школі. У студентів спостерігається тенденція до зменшення читання педагогічної періодичної літератури. Щодо вчителів, то вони здебільшого вказують на важливість методичних журналів, без яких, як вони зазначають, неможливо обходитися при підготовці до уроків. Ця тенденція зумовлена, з одного боку, перевантаженням вчителів, з іншого, – недостатнім рівнем сформованості суб'єктності, яка передбачає потребу в постійному саморозвитку та самовдосконаленні особистості вчителя.

Ми поділяємо переконання О. Абдуліної, яка вважає, що процес професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів обмежений процесом навчання в університеті, тоді як ефективне функціонування загальнопедагогічних знань можливе тільки в процесі самостійної практичної діяльності. В цьому контексті формування суб'єктності студентів неможливе без активного включення студентів в самостійний процес творення навчально-виховного процесу. О. Абдуліна вказує на той факт, що вчитель-професіонал буде власну педагогічну діяльність на основі діагностики рівня знань, вмінь учнів, на основі їх індивідуальних та особистісних особливостей [1, с. 71]. Щодо студентів, то вони навіть в період педагогічної практики на випускних курсах не мають можливості провести діагностику в повному обсязі за умови обмеженості часу.

Отже, студент в період проходження педагогічної практики має можливість оволодіти основами мето-

дики навчання учнів, теоретичним аналізом емпіричних даних. Більш того, відбувається повна реалізація суб'єктності студента в процесі самостійної педагогічної діяльності.

Важливе значення щодо формування суб'єктності студентів в процесі проходження педагогічної практики мають навички саморефлексії, тобто порівняння самооцінки студентами рівня сформованості власної суб'єктності та експертної оцінки керівників практики. Адекватність саморефлексії студентами власної суб'єктності до професійно-педагогічної діяльності є важливим фактором.

Щодо вимог, які висувуються до системи оцінювання ступеня сформованості суб'єктності студентів щодо професійно-педагогічної діяльності, то ми погоджуємося із зауваженням О. Абдуліної, яка вважає, що в процесі педагогічної практики мають узгоджуватися такі оцінки: 1) оцінка першого варіанту самостійної розробки студента загального навчально-виховного процесу (конспекти уроків, позакласних заходів тощо); 2) оцінка конспекту з урахуванням зауважень вчителя, методистів, одногрупників; 3) оцінка за проведення відкритого уроку (позакласного заходу) [1, с. 89]. Таке зауваження цінне тим, що дозволяє виявити ступінь суб'єктності студентів до професійно-педагогічної діяльності, мотиви такої діяльності, мобільність до усунення зауважень та особистісні мотиви (саморозвиток, самореалізація, можливість проявити свої особистісні здібності та професійне самоутвердження).

У цілому в ході проходження педагогічної практики студенти не тільки використовують на практиці набуті загальнопедагогічні знання в процесі навчання в університеті, а й набувають нові знання, джерелом яких є власна суб'єктна діяльність та суб'єктний досвід.

Вивчення професійно-педагогічної діяльності студентів в період проходження педагогічної практики доводить, що перехід від теоретичних знань до суб'єктності студентів не відбувається автоматично. Слід застосовувати певні методи, які б стимулювали студентів до суб'єктної позиції і, врешті решт, до набуття суб'єктності.

Найбільш ефективними методами керівництва педагогічною практикою студентів є проведення дискусій, проблемних семінарів на заключній конференції з проходження педагогічної виробничої практики, колективне обговорення та аналіз діяльності студентів в період практики, самооцінка і самоаналіз.

Такий підхід передбачає системний взаємозв'язок всіх видів завдань, спрямованих на формування суб'єктності студентів до професійно-педагогічної діяльності, а саме:

1) завдань мотиваційно-орієнтовного характеру, в процесі виконання яких студенти усвідомлюють

особистісну значущість загальнопедагогічних знань і вмінь, актуалізують і синтезують суб'єктність, яка стає основою для їхньої професійно-педагогічної діяльності в період проходження практики;

2) завдань операціонально-змістовного характеру, коли студент набуває суб'єктного досвіду завдяки оволодінню комплексом методів вивчення учнів і колективу, формування особистості учня, організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями та організації практичної роботи з учнями на основі результатів власної педагогічної діяльності;

3) завдань контрольно-закріплюючого характеру, коли в процесі педагогічно-практичної діяльності студент організує і корегує свою педагогічну роботу, враховуючи індивідуальні особливості учнівського колективу, тобто студент здійснює контроль і самоконтроль на основі результатів професійно-педагогічної діяльності.

Важливою умовою ефективності формування суб'єктності студентів до професійно-педагогічної діяльності є актуалізація попередньої педагогічної освітньої діяльності і навичок педагогічної рефлексії, аналізу діяльності студентів, самоаналізу, самооцінювання і самокерування.

Аналіз діяльності студентів, самоаналіз, самооцінювання і самокерування відбувається в ході проведення семінарів на підсумкових конференціях з проходження педагогічної практики, методичних консультаціях тощо.

В процесі формування суб'єктності студентів до професійно-педагогічної діяльності відбувається формування таких особистісних якостей студента, як саморефлексія, самооцінювання та саморегуляція відповідно до запропонованої структури суб'єктності як особистісної якості студента університету. Ці якості передбачають виявлення самим студентом власних досягнень, помилок, невдач; співвіднесення завдань і результатів своєї діяльності із педагогічним взірцем; врахування оцінки оточуючих (викладачів, методистів, одногрупників); визначення причин невдач в педагогічній діяльності; пошук можливих варіантів вдосконалення власної педагогічної діяльності.

Висновки. Усе сказане дозволяє зробити висновок, що самооцінювання і саморефлексія охоплює всі етапи діяльності студентів в період проходження педагогічної практики, починаючи з цілепокладання (кінцевий результат, якого потрібно досягти); проведення поточного контролю власної діяльності (яким чином реалізуються задум, ступінь узгодженості чи неузгодженості) і кінцевий результат педагогічної діяльності (що вдалося реалізувати, а що ні).

Очевидно, що тільки об'єктивна та адекватна самооцінка студентом рівня власної педагогічної діяльності і своєї педагогічної підготовки стимулює набуття суб'єктності в контексті самоосвіти, самовиховання та саморозвитку.

Представлена стаття не надає всі можливі особливості педагогічного стимулювання особистості студента до саморозвитку та до набуття ним суб'єктного досвіду у майбутній професійно-педагогічній діяльності в ході проходження педагогічної (виробничої) практики в університеті,

тому найближчі перспективи подальшого дослідження обраної проблеми ми вбачаємо у розробці педагогічної моделі формування суб'єктності студентів до професійно-педагогічної діяльності на основі сучасних педагогічних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдулліна О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего образования : для пед. спец. высш. учеб. заведений / О. А. Абдулліна. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1990. – 141 с.*

2. Євтух М. Б. *Інноваційні методи оцінювання навчальних досягнень : монографія / М. Б. Євтух, Е. В. Лузік, Л. М. Дибкова. – К. : КНЕУ, 2010. – 248 с.*

REFERENCES

1. Abdullina, O. A. (1990). *Obshchepedagogicheskaya podgotovka uchitelya v sisteme vysshego obrazovaniya [General pedagogical teacher training in the system of higher education]*. Moscow: Prosveshchenye [in Russian].

2. Yevtukh, M. B., Luzik, E. V., & Dybkova, L. M. (2010). *Innovatsiini metody otsiniuvannya navchalnykh dosiahnen [Innovative methods of educational accomplishments evaluation]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

С. А. Шехавцова

ОСОБЕННОСТИ СТИМУЛИРОВАНИЯ СТУДЕНТОВ К ПРИОБРЕТЕНИЮ СУБЪЕКТНОГО ОПЫТА В ХОДЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ

В статье раскрываются особенности стимулирования личности студента к саморазвитию и приобретению субъектного опыта в будущей профессионально-педагогической деятельности во время прохождения педагогической практики в университете. Исследуется система самоконтроля и саморефлексии, которая охватывает все этапы деятельности студентов в период прохождения педагогической практики, начиная с целеполагания, проведения текущего контроля собственной деятельности и конечного результата педагогической деятельности.

Ключевые слова: субъектный опыт студента, педагогическая практика, система самоконтроля, саморефлексия.

S. O. Shekhavtsova

THE PECULIARITIES OF STUDENTS' STIMULATION FOR OBTAINING SUBJECTIVE EXPERIENCE DURING THE PEDAGOGICAL PRACTICE

The article deals with the peculiarities of students' personality stimulation for the self-development and obtaining subjective experience of the future professional and pedagogical activity during the pedagogical practice in the university. The students' self-evaluating and self-reflection system has been researched. It concerns the whole period of pedagogical practice, beginning from the goal-setting, taking the current control and the final result of the pedagogical activity. Essentially, the students don't use only the theoretical knowledge in pedagogy during the pedagogical practice, but also they try to get the knowledge from their own subjectivity and their former experience. It has been proved that the most valuable basis of the developing students' subjectivity in the professional and pedagogical activity is the actualization of their previous pedagogical and academic activity, their skills of pedagogical reflection, the skills of self-evaluation and self-improving. Hence, the developing students' skills of self-evaluation and self-reflection is performed during their discussions at the seminars, at the final conferences on the pedagogical practice and during the methodological consultations and sessions. It goes without saying that only adequate and sufficient students' self-evaluation of their own pedagogical activity is able to stimulate them for obtaining subjectivity of the personal self-development during life-long education. The presented work does not provide all possible features of pedagogical stimulation of a student to the entry into subjective experience in future professional and educational activities in the pedagogical (manufacturing) practices at the university, so we see the prospects for further study of these problems in the development of educational model of students' subjectivity for vocational and educational activities based on modern educational technologies.

Keywords: student's subjective experience, pedagogical practice, self-evaluation system, self-reflection.

Подано до редакції 02.06.14